

Évekkel ezelőtt, a Műemlékvédelem 2004. évi 5. számában jelent meg Haris Andreának „Műemlék épületek kutatásának módszertana és annak változása”¹ című írása. A dolgozat helyesen állapítja meg, hogy a magyar nyelvű szakirodalomban tisztázatlan a címben, különböző nyelveken leírt tevékenység meghatározása. Ennek okát - különös módon -, részben arra vezeti vissza, hogy a '80-as években megjelent három építészettörténeti szakszótár, Major Máté szerkesztésében a BME Építészettörténeti és -elméleti Intézetének kollektívája által összeállított, többnyelvű kötet², valamint Zádor Anna³ és végül Gerő László⁴ haszonnal forgatható összeállítása - az elsőt kivéve - nem tartalmazta a műemléki kutatás, épületkutatás, falkutatás vagy bármilyen más, a történeti épületek megismerését célzó, tudományos igénnyel elvégzett roncsolásos vagy roncsolás-mentes vizsgálatok szabatos meghatározását. A Major Máté szerkesztette értelmező szótár 104. oldalán, szerepel ugyan a falkutatás címszó. A definíció értelmében a falkutatás „a falazat egyes részeinek kibontása, a felületi rétegek részleges lefejtése, hogy így a fal anyagának vizsgálatából, a falminták kémiai és fizikai elemzéséből, a falazás ill. a falcsatlakozások módjából, a felépítés szerkezeti és formai sajátosságaiból s más megfigyelhető jellemzőkből az épület előtörténetének – a szerkezeti, formai, stílusbeli változásoknak – időbeli egymásutánja megállapítható legyen.” Magam, évtizede oktatom a Műegyetemen a Műemlékvédelem című tárgyat, melynek keretében természetesen foglalkozom az épületkutatás módszertanával, céljával, a végrehajtás, eszközeinek bemutatásával, a várható eredmények felsorolásával és kiértékelésük, végül hasznosításuk módjával is.

A közelmúltban egy Pécsett megtartott előadásra készülve idéztem föl Haris idézett írását és Gottfried Grubennek a Klassische Archäologie egy 2000-ben megjelent számában közölt dolgozatában olvasható megjegyzését, miszerint: „Az épületkutatás történetét mind a mai napig nem dolgozták fel⁵”. Ezek miatt döntöttem úgy, hogy tömören megkísérlem összefoglalni a hazai épületkutatás helyzetének az áttekintését. A Műemlékvédelemben megjelent írás publikálása óta eltelt 4 esztendő irodalmának célzott áttekintése is arról győzött meg, hogy a fogalmak használata, értelmezése körüli, a 4 évvel ezelőtt érzékelt bizonytalanság, zavar mitsem oldódott. Érdemben reagált Haris írására László Csaba⁶ régész. Lényeges megállapítása, hogy a felvázolt kutatási metodika nem tekinthető egyedinek. Az Állami Műemlékhelyreállítási és restaurálási Központ (ÁMRK, a mai Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat – a KÖSz jogelődje) megszüntetett Kutatási Osztályának gyakorlata kialakított egy általános metodikát, amely nem áll távol a Haris által felvázolt rendszertől. Lényeges megállapítása, hogy a tervezés előtt el kell(-ene) végezni a szondázó kutatásokat annak érdekében, hogy a tervező és a hatóság számára kellő információ álljon rendelkezésre az engedélyezési szintű tervek elkészítéséhez és a döntések meghozatalához. Azt gondolom, hogy az általam, de bátran állíthatom, hogy az Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken használt, és a hallgatóknak átadott fogalmi meghatározások koherens rendszert alkotnak. Nyilván magunk is hibáztunk akkor, amikor az említett dolgozat megjelenését követően nem tettük közzé véleményünket. Fontos és alapvető elvi kérdéseket is tárgyaló

¹ Haris Andrea; Műemlék épületek kutatásának módszertana és annak változása. Műemlékvédelem XLVIII. Évf. 2004. 5. szám p. 297-302.

² Építészettörténeti és építészetelméleti értelmező szótár. Szerk. Major Máté, Akadémiai Kiadó 1983.

³ Zádor Anna; Építészeti szakszótár. Corvina Kiadó 1984.

⁴ Gerő László, Magyar Műemléki ABC; Műszaki Könyvkiadó 1984.

⁵ Gottfried Gruben; Eine Einführung. In Klassische Archäologie. Berlin 2000, S. 251-279

⁶ László Csaba, Épületkutatási módszertanról másként. (Hozzászólás Haris Andrea: Műemlék épületek kutatásának módszertana és annak változása című cikkéhez) Műemlékvédelem XLIX 2005. 2. szám p. 106-108.

írás, Krähling János és szerzőtársai által az Építés- Építészettudományban publikált⁷, a fertődi bábszínház kutatás eredményeit leíró dolgozata, amely megjelent témánkban, az utóbbi években.

Mindenek előtt tisztázni illik az épületkutatás célját. Krähling is idézi Manfred Schuller meghatározását, amely szerint a: „Bauforschung az építészettörténeti kutatás egyik sajátos kutatási módszere, amelynek tárgya az épület története a lehető legtágabb értelemben, a művészettörténet és a régészet korszak behatárolása nélkül.⁸” Tény az, hogy a háború utáni években a vári kutatások megindulásakor a barokk polgárvárosban rejtőzködő középkori struktúra felszínre hozatala volt a cél. Analóg folyamat zajlott le, mint a 17.-18. században, az antik emlékek föltalálásakor: az értékek „kitermelése” és nem elsősorban a tudományos érdeklődés motiválta a „kutatókat”. Az ’50-es években felszínre hozott és értékelt középkori maradványok igazolták a magyar építészettörténet elveszettnek hitt értékei meglétét és szükségyszerűen kényszerítették ki bemutatásukat. A történeti épületek helyreállítását megelőző vizsgálódások, azonban nem az ’50-es években és nem Magyarországon kezdődtek. Történeti korok építészeti alkotásainak megismerésére szisztematikus épületfelmérés már a 15. században is folyt. Vitruvius Tíz könyve egy teljes példányának az előkerülése 1414-ben elindította a rómaiak építészete iránti érdeklődés feltámadását. Brunelleschi Donatelloval közösen 2 évet szentel 1402-04 között Rómában a római kori épületek tanulmányozásának. Felméréseik képezték az alapját az új architektonikus formálás megteremtésének. Alberti, Bramante vagy Palladio már nem csak mintákat keresett az antik épületekben, hanem megkísérelték rajzban is rekonstruálni azokat. Alberti a római épületek tanulmányozása után, 1452-ben, több szempontból Vitruviust kritizálva publikálta a maga 10 könyvét az építészetéről – számos saját maga által készített rekonstrukciós ábrával gazdagítva a latin szöveget. November 30-án 500. születésnapjára emlékezünk annak az Andrea Palladionak, aki előbb 1556-ban, Vitruvius tíz könyvének illusztrálásához, majd az 1570-ben saját Négy könyvében publikálta 25 antik épület rekonstrukcióját. Ábráit felméréseit felhasználva készítette el. Az antikvítás építészeti emlékeinek szisztematikus feltárása és kutatása Antoine Babuty Desgodetz⁹ munkásságához köthető, aki római ösztöndíjas éve alatt kidolgozta a történeti építészet felmérésének módszertanát és 50 épület felmérésével, és dokumentálásával évtizedekre rögzítette a dokumentálás szabályait is. A tudományos alapossággal végrehajtott, precíz felméréseken alapuló épületkutatás első fénykorát a 18-19. század folyamán élte. A brit birodalom terjeszkedésének hozadékaként születhettek meg Robert Wood és James Dawkins könyvei, melyek anyagát az 1750-53 között Szíriában tett felfedező utuk anyagából állítottak össze. Az olasz építész Giovanni Battista Borra felméréseit gazdagon illusztrált Palmyráról és Baalbekről készített kötetét 1753¹⁰-ben 1757¹¹-ben tették közzé. Könyveik meghatározó hatást gyakoroltak a kor építészettörténeti kutatásainak kiteljesedésére és a klasszikus alapú építészet fejlődésére. Mai kifejezéssel élve, civil szervezetek alakultak az antik emlékek feltárásának és bemutatásának támogatására. Ezek közül a Society of Dilettanti elnevezésű, a cambridgei egyetemhez kötődő, Londonban 1730-ban megalakított

⁷ Krähling János, Halmos Balázs, Fekete J. Csaba; A fertődi marionettszínház új értelmezése – az épületkutatás („Bauforschung”) és alakhű felmérés, mint kutatási módszer alkalmazásával. Építés- Építészettudomány 34. (1-2) p. 5-55

⁸ Krähling et al op. cit. p. 7. az eredeti idézet forrása Manfred Schuller; Bauforschung in Der Dom zu Regensburg. Ausgrabung, Restaurierung, Forschung Vlg. Schnell und Steiner, München-Zürich 1990 (3. kiadás) p. 168. (Schuller 1990.)

⁹ Antoine Babuty Desgodetz, Les edifices antiques de Rome, dessinés et mesurés très exactement. Paris 1682. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy ez volt az első publikáció Róma antik emlékeiről, melyet Colbert az általa 1671-ben alapított Académie Royale d’Architecture gondozásában jelentetett meg.

¹⁰ Robert Wood; The ruins of Palmyra, otherwise Tadmor in the desert. London 1753.

¹¹ Robert Wood; The ruins of Baalbek. London 1757. Különösen a korinthuszi oszloprend feldolgozása hatott megtermékenyítően a korai klasszikus építészet kialakulására.

szervezetnek köszönhetjük Nicholas Revett és James Stuart 5 kötetes¹² hatalmas munkáját Athén antik emlékeinek felméréséről, vagy szintén Revettnek másokkal összeállított, 1769 és 1797 között kiadott *The Antiquities of Ionia* című, szintén 5 kötetes felméréseit. William Martin Leake 1821-ben tette közzé a *Topography of Athens* című könyvét, amely a régészeti topográfia szabályainak első szisztematikus kidolgozását is nyújtotta az érdeklődők és az utókor számára. Napóleon dicstelen egyiptomi hadjárata témánk szempontjából hatalmas eredménnyel járt. A császári hadsereget tudósok is elkísérték, munkájukhoz kötik az egyiptológia, mint tudomány létrejöttét 1802-ben. Részvételükkel született meg, az 1809-ben publikált *Description de l’Égypte*. Nem csak csodálatos ókori emlékeket ábrázoló felmérési rajzokat tettek közzé, hanem az iszlám építészet középkori alkotásainak is egyik legkorábbi rögzítését köszönhetjük munkálkodásuknak.

A középkori építészet viszonylag korai kutatási eredményei között tartjuk számon Friedrich Gilly és Friedrich Frick munkásságát a poroszországi Marienburg, a mai lengyel Malbork várának 1799 és 1803 között készült feldolgozását. Munkájuk lezárásaként nagyszerű monográfiában tették közzé Marienburg késő gótikus kiépítésének rekonstruált képét. Az építészettörténet kutatásának fontos mérföldkövét jelentette Paul Letarouilly *Édifices de Rome moderne* címmel 1849-66 között publikált hatalmas, 4 kötetes gyűjteménye Róma városának középkor utáni építészeti emlékeiről.

Az épületkutatás fontos állomását jelentette a 19. század első felétől a legfontosabb ókori romterületeken megkezdett feltárások sora. Nemzeti programmá is vált mindaz, amit a franciák 1873-tól az *École Française d’Athènes* keretei között Delosban, majd 1893-tól Delphiben, vagy a németek a *Deutsches Archäologisches Institut*, Abteilung Athen keretei között, Ernst Curtius vezetésével 1875-től Olympiában kezdték el. Fiatal építészként Wilhelm Dörpfeld 1877-től dolgozott Olympiában a feltárásokon, ahol kifejlesztette a régészetben alapvetően fontos és ma is használatos technikai módszert, a stratigráfiát. Később csatlakozott Schliemann trójai kutatásaihoz, ahol az egyik első szisztematikus régészeti feltárás megtervezésében és végrehajtásában vehetett részt. Történeti épületek megismerésének módszertana alapvetően az antik emlékekhez kötődik, de nem jöhettek volna létre a 19. század nevezetes helyreállításai az emléktanyag magas színvonalú ismerete nélkül.

Törvényszerűen kutatási eredményeket hozott félbehagyott épületek építésének befejezése, mint például a kölni dóm, vagy a firenzei és a prágai nagy székesegyházak befejező munkáit megelőző állapotvizsgálat, illetve a neogótikus nyugati homlokzatok stílushű megtervezése¹³.

A velencei Dózse palota helyreállítását Anibale Forcellini irányította 1873 és 1887 között. Minuciózus felmérései és az építési hibák dokumentálása mind a mai napig példaként szolgálhatnak történeti épületek feldolgozásához. Felméréseiből egyértelműen azonosíthatóak azok az épülethibák, amelyek kijavítására szükség volt. A 19. századi helyreállításokkal kapcsolatos épületkutatások pozitív jelentőségét akkor is hangsúlyoznunk kell, ha a végeredmények többségével nem értünk egyet, a helyreállítás purista módszerét egyértelműen elutasítjuk. Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, vagy Schulek Frigyes munkásságának az értékét szempontunkból természetesen nem az általuk létrehozott építészeti „alkotás” adja. Sok szempontból ma is helytállóak Schuleknek a Mátyás-templom építési periódusait meghatározó megfigyelései. A középkori építészettörténet kutatója számára megkerülhetetlen le-Duc *Dictionnaire-je*¹⁴, amelyben szinte a kökonszignáció mélységéig kidolgozta egy-egy szerkezeti részlet felépítésének a módját. A 19. századi purista szemléletű műemlékvédelem

¹² James Stuart, Nicholas Revett, *The Antiquities of Athens and Other Monuments of Greece*. London 1762

¹³ A firenzei Duomo Emilio de Fabris terveit szerint 1876-87-ben építették meg, a prágai Szt. Vid székesegyháznak a parlerek által befejezetlenül hagyott részeit, többek közreműködésével – a barokk részek eltávolítását követően – 1873-1929 között sikerült a mai állapotban látható egységes épületté formálni.

¹⁴ Viollet-le-Duc; *Dictionnaire raisonné de l’architecture française du XIe au XVIe siècle*. Vol. 1-10. Paris 1854-68.

elévülhetetlen érdeme a tudományos igényű épületkutatás jelentőségének a felismerése és alkalmazása, mindennek előtt a perióduskutatás és a történeti épületszerkezettan területén végzett megfigyelések leírása, dokumentálása. Tény azonban, hogy a perióduskutatás e korai időszakában a falszerkezetek, esetleg általánosan az épületszerkezetek, az épületplasztika és a kapcsolódó képzőművészeti alkotások kritikai vizsgálata szolgált szinte egyedüli bizonyítékaul az emlék korát illetően. A vakolatok, a festékrétegek egyáltalán nem a technikai és építés technológiai részletek is csak kevéssé kerültek a vizsgálatok homlokterébe, nem ismerték föl még ezek jelentőségét. A módszerek és az eszközök folyamatosan fejlődtek, finomodtak. Hatalmas lendületet adott az épületkutatás módszertanának fejlődése szempontjából az I. világháborút követően az itáliai római kori kutatások sora és természetesen mindennek előtt a romló állagú középkori, vagy újkori falfestmények megmentésének a kényszere. Németországban, Karlsruhéban Karl Wulsinger 1920-ban, Charlottenburgban Robert Koldewey 1923-ban alapította meg az épületkutatással foglalkozó tanszékét. Ez a hatalmas tudásanyag és tapasztalat egyenként és összességében is hozzájárulhatott a II. Világháborút követően Magyarországon – és talán a hazai szakirodalomban kevéssé publikált tény – de Németországban, Itáliában és számos más országban is, az épületkutatás módszertanának a fejlesztéséhez és alkalmazásának széleskörű elterjedéséhez. Vitathatatlan azonban, hogy még a II. Világháborút követően is a cél elsősorban az értékek felszínre hozatala, bemutatásuk feltételeinek a megteremtése volt. Másodsorban pedig a műrészletek művészettörténeti szempontú elemzése, beillesztése a korszak tendenciáinak sorába lehetett. Az egész, az épület, mint egységes alkotás értelmezése, akkor még háttérbe szorult.

Európai viszonylatban is úttörő munkát végzett Dávid Ferenc Sopronban, a '60-as évek közepétől a metodika fejlesztése területén. A palléroktól, kőművesektől ellesett fogásokat, a mesterek „kezeiben” meglévő tapasztalatot a filozófiai tárgyi tudásával és irodalmi ismereteivel ötvözve, a régészeti kutatások logikáját a függőleges sík kutatásánál alkalmazva valóban újat alkotott. Az elmúlt évtizedek során azonban elmulasztottuk a gyakorlat elméleti alapjait megfogalmazni, míg Nyugat-Európában, különösen Németországban hatalmas energiákat és természetesen forrásokat, összpontosítottak a módszertan elméleti megalapozására. Bár a külföldi szakirodalom is általában többen foglalkozik a módszerek pontosításának lehetőségeivel, a következtetések minél tágabb alkalmazásának megteremtésével, mint az elméleti háttér tisztázásával.

Magam az épületkutatás fogalmán egy olyan komplex kutatássorozatot értek, amelynek célja az épület építési periódusainak a tisztázása. A vizsgálatok során az épületet magát, minden esetben primer forrásként kezelem történetének leírásakor. Az írott források szekunder forrásként, a fizikailag észlelt és leírt tények igazolására használhatók csak fel. A perióduskutatásnak két alapvetően különböző módszere van: a roncsolásmentes és a roncsolásos (vagy talán az utóbbi 3-5 évben elterjedt megnevezés szerint „mikro-roncsolásos”¹⁵) vizsgálat. A roncsolásmentes vizsgálatok **egyik** eszköze a tudományos dokumentáció összeállítása. Ebben alapvetően három kérdésre keressük a választ: a.) telektörténet; b.) építéstörténet; c.) tulajdonos történet.

A telektörténetben az építési telek környezetének, és magának a teleknek a kialakulását vizsgáljuk a településszerkezet összefüggéseinek leírásával.

Az építéstörténetben írott forrásokat és képi ábrázolásokat (terveket, rajzokat, fotókat, stb.) gyűjtünk az emlékről, annak érdekében, hogy létrejöttétől dokumentálni tudjuk létének különböző állomásait. A források jelentős támpontot nyújthatnak a roncsolásos vizsgálatok kiterjedésének és mélységének a meghatározásához.

¹⁵ Ld. Részletesebben: Anna Boata; Daniela Pittaluga, Building Archaeology, a non destructive Archaeology

Látszólag a legkevesebb információval szolgál az épület fizikai megváltozásának eseményeire a tulajdonosok személyének, családi kapcsolatainak a feltárása. Kastélyok építéstörténetének vizsgálatakor ismertem föl annak jelentőségét, hogy a tulajdonos – az építtető – utazásai, ismeretségi köre, olvasmányai, műveltsége is befolyásolja, befolyásolhatja az épület, vagy környezetének kialakítását, az átépítések módját, a fellelt műrészletek karakterét.

A roncsolásmentes vizsgálatok **másik** eszköze az épület felmérése. A felmérések mélységük, „finomságuk” alapján osztályozzuk. Az első csoportba azok a felmérések tartoznak, amelyek ábrázolása az 1:50-es méretarányt nem haladja meg. A mérés kivitelezése szempontjából a néhány centiméteres tűrés megengedhető, kivitelezésük nem igényel műszeres támogatást. A második csoportba az ún. alakhű felmérés tartozik, amelynek ábrázolása 1:20 léptéktől a nagyított (2:1 stb.) ábrák elkészítéséig terjedhet. Alkalmazása akkor célravezető, ha az 1 cm pontosságnál szigorúbb mérési eredmények az épület periódusaira vonatkozóan érdemi információt szolgáltathatnak. Azonban mit értünk különleges pontosságon? A pontos dokumentálás nem csak a felmérés megbízhatóan pontos kivitelezését jelenti, hanem a feldolgozásnak a felméréshez hasonló finomságú felszerkesztését is megköveteli. Ezt a két feltételt pedig csak akkor biztosíthatjuk, ha a felméréssel párhuzamosan, már a helyszínen készítjük a rajzi feldolgozást is. Csak ez a módszer biztosítja a kritikus megfigyelés és a megbízható végrehajtás feltételeit.¹⁶ Végrehajtásához műszeres háttér igénybevétele elengedhetetlen. A nagy pontosságú felmérés szükséges lehet abban az esetben is, ha az épület egyes szerkezeteinek helyzetének ismerete, a későbbi funkció, vagy használat szempontjából lehet döntő jelentőségű. Sokan feltételezik, hogy az épületkutatás területén, a nagy-pontosságú felmérés jelentőségének a felismerése csak az utóbbi 1-2 évtizedben fogalmazódott meg. Nos a történeti hitelesség megköveteli, hogy az általam ismert „legkorábbi” alakhű felmérést, Francis Penrosnak¹⁷ a Parthenon méreteinek vizsgálatára e helyütt is hivatkozzam. Penrose, aki matematikusként és csillagászként életét szentelte a görögök tervezési módszerei megfigyeltetésének, a Parthenon mértékegységének a kutatása során 1845 és 1903 között 58 (!) éven át végzett méréseket a klasszikus kor legnagyobb templomán. Kétséget kizáróan azt ugyan nem tudta meghatározni, hogy milyen mértékegységet használtak a periklész épület építésénél – csak feltételezte azt, amit előtte már Revett is leírt, hogy ti. a római láb lehetett a használt hossz egység. Viszont felméréseit egy független derékszögű rendszerhez kapcsolódóan végezte. A mérés pontossága pedig a mm pontosságot garantálta. A másik, mind a mai napig példaértékűnek tekintett 19. századi kutatás, a már említett Anibale Forcellini¹⁸ nevéhez kötődik, akinek aprólékos, minden részletre figyelő felmérési rajzai a velencei Dózse palota és a Szent Márk székesegyház homlokzatának helyreállításához készültek, 1873-87 között.

A **harmadik** eszköz az ún. helyiségekönyv – Haris dolgozatának a terminológiája szerint az értékleltár (amely véleményem szerint mindenképp előtérbe kell egy deskriptív, fotó dokumentációval kiegészített anyag, amely elsősorban a védetté nyilvánítás objektív folyamatának az eleme, a későbbiekben részletesen tárgyaljuk készítésének szempontjait) – elkészítése. Adott épületen belül, az egyes helyiségekről, a kutatások eltérő fázisaiban, több helyiségekönyv is készülhet. Feltétele, hogy valamennyi helyiségről, egy legalább 1:50 léptékű, a terek minden oldalának nézetét ábrázoló felmérési rajz rendelkezésre álljon. A helyiségekönyvben, tudományos célú felhasználás esetén, a falsíkon megjelenő valamennyi lényeges jelenséget ábrázolni kell. Az

¹⁶ Schuller 2002. p. 11. Sculler felhívja a figyelmet, hogy a mechanikusan végrehajtott felmérés geodéziai értelemben pontos lehet, de az építészeti valóság dokumentálása szempontjából mindig befejezetlen marad.

¹⁷ Francis Penrose, *An Investigation of the Principles of Athenian Architecture; or, The Results of Survey conducted Chiefly with Reference to the Optical Refinements Exhibited in the Construction of the Ancient Buildings at Athens*. London, Macmillan 1851. Bővített, átdolgozott 2. kiadás u. ott 1888.

¹⁸ Közli Manfred Schuller; *Building Archaeology Monuments and Sites VII*. ICOMOS Paris 2002. p. 8 (a későbbiekben Schuller 2002.)

alapidokumentum a falkutatást megelőző állapotot rögzíti, a falkutatás különböző fázisaiban is készülnek - készülhetnek - önálló „helyiségkönyv fejezetek”. Végso fázisában a helyiségkönyv a falszövet állapotát rögzíti. A helyiségkönyvnek lehet műszaki (pl. épületszerkezeti, statikai) fejezete, ahol pl. a falon észlelt repedéseket ábrázoljuk. De a korszerű épület-felügyeleti rendszerek működtetéséhez is szükség lehet önálló fejezet kidolgozására, (pl. az erős és a gyengeáramú hálózat nyomvonalát és a csatlakozási helyeket tüntetjük fel). Részben rajzos, részben deskriptív eleme a helyiségkönyvnek az egyes asztalos, lakatos, díszmű bádigos, fehér kőműves, stb. szerkezetek dokumentálása és leírása is. Természetesen a helyiségkönyvnek is része a lehető legteljesebb fotódokumentáció. Ez utóbbi készítésének szabályai közismertek, de dokumentálásának módjáról érdemes néhány megjegyzést tenni. A fotók készítésének helyét érdemes alaprajzban, helyiségenként is rögzíteni. A felvétel készítésének iránya és a felvételen a dokumentációban adott sorszámának feltüntetése könnyű azonosíthatóságot tesz lehetővé. Egy másik lehetőség, ha az egyes helyiségek oldalfalainak az irányát határozzuk meg és így az épület tájolásának az ismeretében akár deskriptíve is meghatározható a felvételen ábrázolt falnézet. Esetenként ajánlható annotált fotódokumentáció készítése is. Természetesen nem feltétlenül az esetlegesen készített több száz kép mindegyikéről javaslom hosszabb-rövidebb jegyzet készítését. A nehezebben felismerhető részletek, vagy az egyértelműen meghatározandó jelenségek azonban esetenként indokolhatják a szöveges rögzítést is.

Az értékleltár készítése a roncsolásmentes vizsgálatok **negyedik eszköze**. Az értékleltárban azokat a megörzésre érdemes elemeket tüntetjük fel, melyek részben az emlék általános értékelésekor, mint értékalkotó szempontot vettünk figyelembe, illetve azokat az egyedi elemeket, amelyek megörzése az emlék hiteles megörzésének kritériumaiként vehetők figyelembe. Az értékleltár első csoportjában az emlék urbanisztikai értékalkotóit, a településen belüli helyzetét, telkének alakítását, a beépítés módját, stb. vizsgálom. A második csoportban az emléket magát elemzem építészeti és építészettörténeti szempontból. Így a térrendszerét, fontos téralkotó elemeit, mint például a lépcsőházakat, reprezentatív közlekedő tereket (pl. előcsarnok, folyosó) és a dísztereket, a funkcionális szempontból unikálisnak tekinthető jellemzőket, valamint az épület tömegformálását és az architektonikus részletek minőségének az értékelését sorolom ide. Nyilvánvaló, hogy ezek megtartása az emlék történeti képének hitelessége szempontjából alapvetően fontos. Elvesztésük, akár az emlék védettségének a törlését is maga után vonhatja. A harmadik csoportba a részletképzés, az egyedi építészeti és/vagy képzőművészeti értékek számbavétele tartozik. Az ablak- és ajtókilincstől a burkolatokon (padló, fal vagy mennyezet), tüzelő berendezéseken át (cserépkályhák), az értékesnek ítélt épülettartozékok (pl. korai központi porszívó hálózat megléte) sorolható a csoportba. Abban egyet értek Harissal, hogy az értékleltár ábrázolható elemeit alaprajzilag és/vagy helyiségkönyvben is ábrázolni lehet. Az ábrázolás szükségességét, vagy lehetőségét a kutatónak kell mérlegelnie. Lényeges szempont, hogy az értékek dokumentálása olyan színvonalon történjen meg, hogy ezek elhelyezkedése az épületen belül, minden esetben azonosítható legyen.

Újabban a vonatkozó külföldi – elsősorban olasz nyelvű – szakirodalom használja a kronotipológia kifejezést, amelynek értelme, hogy azonos szerkezeteket tipológiai rendszerbe sorolva, alkalmazásuk idejének az ismerete függvényében lehet datálni – **ötödik eszköz**. Magam több mint tíz éve használom a módszert, bár nem ezzel az elnevezéssel. Több századforduló környékén épült budapesti épületen megfigyeltem az ablakok szerkezeteiben a profilok hasonlóságát, sok esetben azonosságát. Talán nem lenne haszontalan megvizsgálni a 19. század utolsó évtizedétől az I. Világháborúig terjedő időszakban Budapesten működő nagyobb épületszatos üzemek működését. Az ablakok szelvénymérete, a profilok formai kialakítása, egymáshoz való viszonya és kapcsolódásuk módja egyaránt jellemző az időszakban. Általánosabban ismert szakirodalmi tény, hogy a kiegyezés után pallótokos

szerkezetet már csak elvétele használnak Pesten, a belvárosban elsődlegesen felhasznált ilyen szerkezetről nem is tudok. A módszerhez tartozik az egyes szerkezeti elemek mérete alapján történő datálás. Legismertebb példája a téglaméretelemzés. Magyarországon szabványosított téglagyártás a 19. század közepe óta folyik. Ezt megelőzően a méretek alapján egyértelmű datálásra nincs lehetőség. A vizsgálatot ki kell egészíteni a téglanyag összetételének az elemzésével. A két adatsor együtt már alkalmas lehet a középkori, török kori és néhány 17-18. századi téglavetési korának többé-kevésbé pontos meghatározására. Természetesen a perdöntő bizonyítékot a téglabélyegek szolgáltatják ebben a kérdésben. Összefoglalva, a roncsolásmentes vizsgálatok összességének elsődleges célja az önálló építési periódusok definiálása a szekunder források segítségével, illetve támpontot szolgáltat a roncsolásos vizsgálatok kiterjedésének racionális meghatározásához. Illetve rögzíti és dokumentálja a kutatás különböző fázisaiban az épület állapotát és a fontosabb részeredményeket.

A roncsolásos vizsgálatok közé sorolom a **falkutatást**, mint eszközt. A falkutatás, logikája szerint a régészet módszereit alkalmazza, rétegről rétegre távolítja el a falfelületekről az emlék története során felhordott festék- és vakolatrétegeket. Magyarországon a gyakorlat általában a kőműves módszerek alkalmazása volt. Ezen a vakolat teljes leverését értették annak érdekében, hogy a falszövet vizsgálatával az átépítési periódusok minél nagyobb biztonsággal azonosíthatóak legyenek. A „módszer” indoklásakor azt hangsúlyozták azok, akik munkájuk során a teljes, vagy csaknem a teljes vakolatot rendszerint eltávolították a falfelületekről, hogy a kivitelezés során a kőművesek úgyis levernek mindent. Természetesen ez a megközelítés teljességgel elfogadhatatlan. A minimális felület megnyitása elegendő információval szolgálhat a kutatási „ablakok” méretének a növelésére, illetve a szerkezeti szabályok alapján sokszor egyértelmű következtetése levonása is elégséges kell, hogy legyen a következtetések levonására.

A falkutatás során a munka megtervezésénél egy olyan optimum megvalósítására kell törekedni, amely az eredeti anyag – esetünkben a vakolat – minél teljesebb megőrzése mellett, a lehető legtöbb információt képes szolgáltatni az emlék átépítési periódusairól. Ehhez természetesen a történeti szerkezettan igen alapos ismeretére van szüksége a kutatónak. A másik szempont az, hogy lehetőség szerint a tervező építész közreműködésével valósulhasson meg a kutatás. Amint korábban Schuller Building Archaeology című kötetéből idéztük (ld. 16. jegyzet), a gyakorlott szem a helyszínen számos olyan felismerést rögzít, amelyre a falkutatást mechanikusan végző munkás nem lehet képes. Talán Krähling János és munkatársai fertődi publikációja is meggyőzheti az olvasót arról, hogy a látszólag túlzottan alapos felmérés javarészt azért volt szükséges, mert a korábbi „beavatkozások” az információk egy jelentős részét elpusztították anélkül, hogy a „kutató” felfigyelt volna ezekre, nemhogy gondoskodott volna azok dokumentálásáról. A helyszíni kutatások azonnal feldolgozása szintén igényli az anyagtani és szerkezettani ismeretekkel rendelkező szakember aktív közreműködését. A régészetben grafikus alkalmazása a dokumentálás szempontjából helyes gyakorlat, de az eredményeket feldolgozó kutató ismeretei javarészt csak másodkézből származnak. Hajnóczi Gyula hivatkozott saját tapasztalataira, amikor 1959-60 fordulóján heteket töltött azzal, hogy „végig rajzolja” a Forum Romanumot. A megismerésnek ez a módja mindennél hitelesebb és alaposabb ismereteket biztosít a kutató számára. Ezt pedig az épületkutatás gyakorlatában is meg kell honosítani!

A roncsolásos vizsgálatok körébe sorolom a **történeti anyagtani** vizsgálatokat. Céljuk az egyes anyagjellemzők, -összetevők fizikai és kémiai tulajdonságainak a meghatározása – többnyire anyagminták segítségével, laboratóriumi körülmények között. A vizsgálatok nem azonosak a kötelezően elvégzendő épületdiagnosztikai vizsgálatok során elvégzett anyagtani mintavételekkel és ezek fizikai és kémiai tulajdonságainak az elemzésével. Megállapítható, hogy sok esetben azonos minta alkalmas lehet mindkét kísérlet elvégzésére, és törekedni is

kell arra, hogy az épületen minél kevesebb fizikai beavatkozás történjen, de az anyagtani vizsgálatok a diagnosztika esetében az épület anyagainak és szerkezeteinek a fizikai tulajdonságainak alapján következtetést von le a helyreállítás során alkalmazandó és szükséges beavatkozásokról, addig a történeti elemzés a készítés korára jellemző tulajdonságokat vizsgálja, kísérletet téve az építés abszolút és relatív korának a meghatározására. Egy-másfél évtizeddel ezelőtt Zádor Mihály professzor kezdeményezte egy olyan anyagtani adatbank gyűjtésének a megkezdését, amelyben habarcs- vakolat, festékmintákat gyűjtöttek volna össze. Az anyagminták korának a meghatározását a más források alapján ismert építési idejű épületekről vett minták segítették volna, amelyek anyagtani elemzése segítette volna a hasonló összetételű, de ismeretlen korú anyagok korának a meghatározását. Nem hiszem, hogy egy ilyen adatbank összeállítása érdemi eredményt szolgáltatna. Azt azonban állítom, hogy az egyes komponensek aránya, a használt adalék minősége, stb. feltétlenül jellemezheti területi egységenként és korszakonként az építési szokásokat. Műemlékvédelemben dolgozó anyagtanárszok, geológusok és vegyészek ma is rendelkeznek olyan tapasztalati ismerethalmazzal, amely orientálhatja elemzéseik irányát. Ennek az információgyűjtésnek a szabályozása, rendszerezése feltétlenül hasznos tapasztalattal szolgálhatna a későbbiekben.

Egyértelmű, hogy a kutatási feladat egy olyan komplex tevékenység, amelyet egyetlen szakember nem, vagy csak ritkán végezhet. Haris is említi dolgozatában, hogy a felső festékrétegek leválasztása csak restauratori technikák alkalmazásával végezhető. Talán lezárult az a korszak, amikor „kutatás” címén az egész épületet szétverték¹⁹, sajnos számtalan ilyen példát ismerünk még a Hivatal munkatársainak a keze nyomán is. Ellenkezőleg, a kutatásokat is a minimális szintre kell korlátoznunk. Tudomásul kell venni, hogy a falkutatás olyan roncsolásos beavatkozás, amely az egyes építési periódusok „elpusztítása árán” képes csak korábbi rétegeket a felszínre hozni. Ezért hangsúlyoztuk korábban, hogy az írott források és a tapasztalatok alapján először a festett felületek megmaradása szempontjából érzékeny falmezőket kell kijelölni (falsarkok, ablakbélletek, a belső vagy a külső architektonikus tagozatok negatív csatlakozási zónái, stb.), ezeken a felületeken minimális méretű – akár 10-15 cm méretű – „ablak” megnyitását lehet csak engedélyezni. Az ablakban rétegről rétegre haladva az értékesnek ítélt periódus feltalálásáig lehet haladni, majd egy újabb ablak megnyitásával – ha a feltárt azonos korú mező nem tartalmaz értékes ábrázolást, nyithatjuk meg ezt a réteget és folytathatjuk a kutatást a következő periódus megtalálásáig. A módszer elvben hasonlít leginkább a régészetben használt stratigráfiai, **rétegtani vizsgálatokhoz**, elemzésekhez. A feladat teljes félreértését jelenti az a szemlélet, amikor a falazattal egykorú legkorábbi festék és vakolatréteg azonosítását tekintjük a kutatások első fázisának. A folyamatnak rekurzívnak kell lenni – időben visszafelé haladunk a legutolsó korszak vizsgálatától az első építési periódus irányába. Egy-egy falmezőben függőleges vagy vízszintes falsáv megnyitása nem támogatható és nem is racionális módszer. Amennyiben néhány kisebb „ablak” megnyitásával beigazolódik, hogy nagy összefüggő felületen számíthatunk értékes réteg előkerülésére, ennek teljes megnyitása úgyszólván nagy felületen a kevésbé értékes rétegek eltávolítását jelenti. Célszerűnek tűnik, ha restaurátor távolítja el az egyes vakolat rétegeket is, egészen a falszövet mélységéig. A kevésbé érzékeny felületeken elvégezhetőek azok az anyagtani mintavételek, amelyek nem csak az egyes vakolatrétegek összetevőit elemzi, hanem a falazat anyagának vizsgálatával a vizuális „kormeghatározás” módszerénél megbízhatóbb, laboratóriumi kísérletek számára vesz kellő számú mintát. Ezen minták alapján egyértelműen megadható a legkorábbi periódusban használt anyagok köre is és ezt követően az anyagtani szempontok alapján definiált az emlék építésének relatív kronológiája.

¹⁹ Haris op. cit. p. 5

Fontosnak tartom meghatározni a felületek feltárásának mértékét a helyreállítás szempontjából is. A hazai gyakorlatban még vakolat felületek esetében is előszeretettel mutatták be a korábbi időszakból megmaradt rétegeket, foltokat. Gerő László találóan „pestises háznak” nevezte a Táncsics Mihály utcai egykori Vörös sünről elnevezett fogadót, a homlokzat bemutatása miatt. Az olasz nyelvű irodalomban előforduló jelző a magyar helyreállításokkal kapcsolatban²⁰ a túlfilologizál kifejezés. A tudományos eredmények dokumentálása és bemutatása nem szükségszerűen feltételez egymást. Nem szabad történeti egységéből kiragadva, eltérő, újabb struktúra egységét megbontva, kvázi bizonyítékként bemutatni oda nem illő részleteket. A feltárt korszakok pontos dokumentálását követően születhet döntés a felület bemutatásáról, vagy helyreállításáról. Külső homlokzat esetén nyilvánvalóan az egységes homlokzat képét meghatározó réteg az, amely alapján a döntés meghozható. Az esetek többségében ez az utolsó periódus lehet, a nyílásosztások, az alkalmazott nyílászárók, a felületet osztó tagozatok, stb. alapján. Korábbi rétegeket – véleményem szerint csak az egységes homlokzati kép megzavarása nélkül szabad bemutatni. A helyreállító felelőssége a dokumentálás megbízható pontosságán túl a megőrzés garanciájának a megadásában van. Nem szabad úgy helyreállítani az összképet, hogy megsérülhessenek a korábbi rétegek az ismételt feltárás során.

A felmérésekhez csatlakozóan szükség lehet bizonyos felületek, építészeti tagozatok részleges eltávolítására. Az architektonikus részletek formájának egyértelmű rögzítése nem lehetséges a többszörösen átfestett felületű formák bemérése útján. Ezeknek a tagozatoknak az egyértelmű rajzolatát az eredeti, húzott vakolatfelületek adják. Ennek feltárása úgy lehetséges, ha a tagozaton egy merőleges, élesen metszett bevágást ejtve, a festékrétegek és a javítások alatt láthatóvá és felmérhetővé tesszük az eredeti formát.

A tervezett örökségvédelmi törvény mellett, ahhoz csatlakozó végrehajtási rendeletek sorában meg kell alkotni a műemléki kutatás feltételeinek és folyamatának a szabályozását. Nem elég egységes szemléletű normarendszert kidolgozni, amelynek betartását, alkalmazását a kutatás résztvevői saját döntésük alapján veszik figyelembe, vagy térnek el ettől. Szabályozni kell a kutatást végzők számára a szakmai kompetenciákat, a szakmagyakorlás feltételrendszerét is. Manfred Schuller írja: „Az épületkutató egy történetileg képzett építész, aki tervezni és építeni is megtanult, és aki tervek olvasása alapján képes az épületek térszerkezetét megérteni és tisztában van az épületszerkezettan és a különböző építési technikák szabályaival.”²¹

Elfogadom és a saját gyakorlatomban alkalmaztam is, hogy a kutatás megkezdése előtt a lehető legrészletesebb tudományos dokumentáció összeállítása jelenti azt a feltételt, amely nélkül a helyszíni kutatások nem kezdhetők meg. Ezt követően a tudományos dokumentációt összeállító (többnyire művészettörténész), az épület építésének korszakát ismerő, falfestés feltárásában és konzerválásában gyakorlott restaurátor, esetleg régész és természetesen a helyreállító építész bevonásával, helyszíni bejáráson (esetleg több helyszíni szemle során) kell/lehet meghatározni azokat a felületeket, ahol a kutató ablakok megnyitása eredménnyel szolgálhat. A kutatás korai fázisában, semmilyen körülmények között nem tudom elfogadni a hosszabb – akár horizontálisan, akár vertikálisan megnyitott – sávoknak az alkalmazását. Az ablak mérete nem kell, hogy a 15-20 cm-es oldalhosszúságú négyzet méretét meghaladja. Nyilvánvalóan az ablakok számát a helyszín, az épület kora, az ismert átépítések száma, funkciói, stb. határozzák meg. A falszöveget vizsgálatát az imént leírt szondázó kutatások nem teszik lehetővé. A periódus vizsgálatok számára egyedül hiteles eredményt szolgáltató elemzés, csak a falszerkezet ismeretében végezhető el. Nagyobb felületen az oldalfalfelületek megnyitása csak kellő körültekintéssel és szakértelemmel végezhető el. A vakolatsávokat célravezetően 1,3-1,5 m magasságban – ahol az esetleges nyílásbefalazások, válaszfal

²⁰ Amikor még az olasz történeti és elméleti irodalom látóterében szerepelt a magyar műemléki helyreállítások bemutatása, értékelése. Sajnálatos módon ez az elmúlt 10-15 év „eredményeire” már nem jellemző.

²¹ Schuller 1990. p. 168., valamint Schuller 2002. p.

kibontások nyomai nagy valószínűséggel regisztrálhatóvá válnak – 30-40 cm szélességben lehet meghúzni.

A kutatás sarkalatos kérdése az eredmények megfelelően értelmezett dokumentálása. Nem véletlen, hogy Schuller a speciális képzettségű építész feladatának tekinti az épületkutatást. Bár Schuller is és Gruben is keserűen állapítja meg²², hogy az épületkutatás területéről, a II. világháborút követően fokozatosan kivonultak az építészek. Helyüket elsősorban művészettörténészek, régészek történészek és esetenként etnográfusok foglalták el. Az általuk végzett kutatások más szemlélettel folynak, eredményeik érvényessége is csak szűkebb területen bizonyul helytállóknak. Az épületen feltárt látvány, a szerkezetek struktúrájának értelmezése természetesen magas szintű épületszerkezeti és kifejezetten történeti épületszerkezeti ismereteket feltételez. A falszerkezet rajzi rögzítése nem tekinthető egyszerűen grafikai feladatnak. Ennyiben az épületkutatás nem tekinthető a régészettel analóg módszernek. A látvány ábrázolása szerkezeti ismereteket is feltételez, rajzi értelmezése azonban már megköveteli a speciális szerkezeti tudást is. A kutatás eredményeit rögzítő dokumentum az ún. helyiségkönyv. Készítését építész feladatának tartjuk, amint azt a mellékelt ábrák is tanúsítják.

A történeti anyagtani vizsgálatokkal nem keverhető össze az épületdiagnosztika. Amint a vizsgálat elnevezéséből is adódik, metodikailag az anyagok és a szerkezetek fizikai állapotának a megállapítása, a várható élettartam meghatározása a feladat. A vizsgálatok tartalmát tekintve a történeti anyagtani vizsgálatokkal azonos fizikai és kémiai elemzések útján jutunk lényegében azonos eredményre. Csak míg a diagnosztikánál az anyag várható élettartamát kívánjuk meghatározni, használhatóságát, megtartásának lehetőségét kutatjuk, addig a történeti anyagtani vizsgálatok az összetételt, az egyes komponensek fajtáját, méretét és egymáshoz viszonyított arányát elemzik abból a célból, hogy az anyag és/vagy a szerkezet készítésének, alkalmazásának a korára vonatkozó következtetést lehessen levonni.

A speciális ismeretek oktatásának területén Németország járt az élen. Addig, amíg Franciaországban a felmérés rajzi megjelenítésének színvonalára helyezték a hangsúlyt, a német gyakorlat komplex módon kezelte a problémát. Németországban az I. Világháború után önálló tanszékek jöttek létre, ahol az intézmény elnevezésében is megjelent a Bauforschung kifejezés. Nálunk az épületkutatás önálló diszciplínaként mind a mai napig nem került a felsőoktatási intézmények curriculumába. Alapvetően az építésztörténetet oktató tanszékek, illetve a középfokú technikusképzés idején az építésztörténet tárgy jelentette a kapcsolatot a történeti épületállománnyal. A két világháború között is folytak hallgatói felmérési gyakorlatok, különösen a Trianonban elcsatolt részek visszatérte után. A háborút követően, az egyetemi és a főiskolai tanszékek részt vettek a károk helyrehozatalában. Fertőd, Székesfehérvár, Esztergom, hogy csak a legfontosabbakat említsem azok közül, ahol az Építésztörténeti és Műemléki Tanszék is dolgozott. A hagyományosan főiskolai képzést folytató intézmények közül az Ybl Miklós Főiskola, az egykori Felső(építő) Ipariskola hagyományait folytatva, Szabó László vezetésével, elsősorban a népi emlékek felmérésében ért el figyelemre méltó eredményeket. Szisztematikus felmérések a pécsi Pollack Mihály Főiskola szervezésében nem ismertek. Újabban a debreceni egyetem műszaki kara által szervezett felmérésekről van információnk, melyet Kántor Anita szervezésében, nem csak a határokon belül, hanem Erdélyben is folytatnak a hallgatók. A hagyományok folytatója a BME Építésztörténeti és Műemléki Tanszéke nyaranta 120-150 hallgató számára szervez programokat. A '70-es évek végén kezdeményezte Hajnóczi Gyula, akkor oktatási dékán-helyettesként, a felmérésnek mint kötelező feladatnak az órarendbe történő felvételét. Az első, az évfolyam egészét érintő 2 hetes programot Kalocsán, 1980-ban szervezte meg a Tanszék az akkori Országos Műemléki Felügyelőség anyagi támogatásával. Hajnóczitól a stafétabotot

²² Sculler 2002.; Gruben op. cit.

előbb Guzsik Tamás, majd Istvánfi Gyula tanszékvezetése idején e sorok szerzője, utóbb Krähling János vette át. Istvánfi Gyula kezdeményezésére a határon túlra is kiterjesztette a Tanszék a felmérés és a dokumentálás munkáját. Eredményeinket a Tankönyvkiadó által publikált pusztuló műemlékeink sorozatban, nyomtatásban is közzétettük.

A graduális képzésben, a 7. szemeszterben, a kötelező Műemlékvédelem c. tárgy keretében az épületkutatás módszertanát és tartalmát mindössze két, dupla órán tudom bemutatni a hallgatóknak. A 8. félévben önálló, de szabadon választott Műemlékvédelem 2. – Épületkutatás c. tárgy a félév 12-13 előadási óráján foglalkozik tematikusan a roncsolásos és a roncsolás mentes vizsgálatok feladataival. Minden félévben igyekszem a hallgatóknak éppen folyó roncsolásos vizsgálati folyamatot is bemutatni. A kutatás lényegét és célját, meggyőződésem szerint, ezek a helyszíni látogatások képesek a leghatékonyabban megértetni az érdeklődőkkel.

A közel 35 esztendeje, megszakítás nélkül, két évente működő Műemlékvédelem Szakmérnöki kurzus, az egyetlen posztgraduális képzésként, nem vállalhatja föl, hogy csak az épületkutatással foglalkozzon a 4 szemeszter során. Általános, szemléletformáló képzés inkább elméleti oldalról közelíti a diszciplínát. Épületkutatással itt is mindössze egy, félévenként 5 alkalommal elhangzó általános tárgy keretében szólnunk a legfontosabb feladatokról. Gyakorlati oktatás megszervezésére nincs is lehetőség.

A szakmagyakorlás szempontjából a Hivatal hatósági feladatai között engedélyezi az épületkutatás megkezdését azok számára, akik az illetékes ügyintéző véleménye szerint alkalmasak a feladat ellátására. A szakmagyakorlás feltételeinek jogszabályban rögzített feltételei nem születtek meg. Sem a Hivatal, sem pedig a Magyar Építészek Kamarája nem vezet névjegyzéket a feladat elvégzésére jogosultak köréről. Magam évek óta tervezem egy, a szakmérnöki képzésre épülő, akkreditált épületkutató képzés megszervezését a Műegyetemen. Az akkreditáció feltételeit a Tanszék már teljesítette, az adminisztratív eljárás megindítása csak időhiány miatt késik. Az elképzeléseim szerint 2 féléves, összesen 240 kontaktórás tanfolyamhoz kétszer 4 hetes gyakorlati képzés társulna. Építészmérnöki diplomával rendelkezők számára történeti szerkezetani és –anyagtani, valamint technológiai ismereteken túl, alapvetően gyakorlati ismeretek oktatását tartanám szükségesnek. Valószínű, hogy bölcsész végzettségűek részére, legkevesebb 1 többlet szemeszterben épületszerkezetani, anyagtani és tervezéseméleti alapismeretek oktatása is szükséges lenne ahhoz, hogy felkészülhessenek a szükséges ismeretek elsajátítására.

Budapesten, vagy a vidéki városokban sétálva, minduntalan szembeötlik a történeti épületek elhanyagoltsága, illetve ott, ahol a helyreállítás megtörtént, az esetek többségében a helyreállítás színvonaltalansága. Be kell látnunk, hogy képzés hiányában, a történeti építészetet ismerő, értő szakemberek köre hallatlanul korlátozott és csak tervező, vagy kivitelező szervezetek belső képzési rendszerében sajátíthatóak el a legfontosabb ismeretek. Az európai szakirodalomban is minduntalan előbukkanó igény, a háború előtt, mindenek előtt Németországban működő képzési rendszer újjáélesztése. A '20-as években Armin von Gerkan kezdeményezésére létrejött, a modernizmusnak a történeti építészetet elítélő hevületének ellensúlyozására létrehozott mozgalom mára csak civil szervezatként a Koldewey Gesellschaft keretei között működik. A végcél számunkra az lehetne, ha a kétciklusos képzés keretei között megszervezhető lehetne egy épületkonzervátor szak egy építészmérnöki képzőhely szervezeti keretei között. Olyan szakemberek kiképzésére lenne szükség, akik képesek lennének az alap kutatási feladatokat elvégezni és az eredmények kiértékeléséhez hozzájárulni. Szükség lenne a szakmagyakorlás feltételeit meghatározó jogszabályok kidolgozására és az épületkutatók névjegyzékét vezető feladatokat ellátó kamara megszervezésére.